

Gdańsk, 10 października 2023 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Karoliny Łaniesz

CIAŁO, KTÓRE ZNACZY I NAZNACZA.

LOGOTERAPEUTYCZNA ANALIZA DOŚWIADCZENIA OTYŁOŚCI

napisanej pod kierunkiem dr hab. Małgorzaty Opoczyńskiej-Morasiewicz, prof. uczelni

na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego

Doktorantka wyszła naprzeciw oczekiwaniom osób z otyłością prostą poświęcając swoją rozprawę problemom niezwykle rzadko prezentowanym w literaturze, a odnoszącym się do sporadycznie penetrowanych zagadnień, nie tylko w odniesieniu do szczególnej grupy badanych, ale także sposobu zgłębiania problemu, a mianowicie jakościowej analizy doświadczeń otyłości.

Podjęcie się tego zamierzenia zasługuje na uwagę i już w tym miejscu podkreślić bym chciała oryginalność zamierzeń badawczych oraz ważne metodologiczne założenia pracy.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PRACY

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska ma postać klasycznej dysertacji. Dysertacja liczy 224 strony, ma układ typowy dla prac o charakterze teoretyczno-empirycznym. Zawiera bardzo dobrze wprowadzające do problematyki pracy *Wprowadzenie*, dwa rozdziały teoretyczne *Otyłość i człowiek doświadczony otyłością. W poszukiwaniu słów dla doświadczenia ciała* oraz *Otyłość jako los* i cztery rozdziały empiryczne (*Projekt badań, Otyłość w perspektywie*

pacjentów, Otyłość w perspektywie psychologów, Wnioski). Dysertację kończy *Literatura cytowana i Aneks*.

Tytuł pracy, choć nie jest stereotypowo sformułowany, szczególnie w pierwszym członie (CIAŁO, KTÓRE ZNACZY I NAZNACZA) w pełni odpowiada treściom w niej zawartym, jest stylistycznie oraz metodologicznie prawidłowy, pozwala dobrze określić, jakiego obszaru eksploracji naukowej dotyczy dysertacja.

W rozdziale 1. OTYŁOŚĆ I CZŁOWIEK DOŚWIADCZONY OTYŁOŚCIĄ. W POSZUKIWANIU SŁÓW DLA DOŚWIADCZENIA CIAŁA Autorka przedstawiła definicje otyłości, przedstawiła argumenty przemawiające za traktowaniem otyłości jako choroby, a następnie przeszła do pokazania roli języka w kreśleniu doświadczenia osób zmagających się z otyłością.

Rozdział jest bardzo dobrze opracowany, choć moim zdaniem Autorka zbyt lapidarnie potraktowała kryteria otyłości, ograniczając się do wskaźnika BMI, a przecież w ostatnich latach podkreśla się, iż wskaźnik BMI jest niewystarczający, bierze się pod uwagę także inne kryteria, m.in. odnoszące się do rozmieszczenia tkanki tłuszczowej w organizmie, zawartości tkanki tłuszczowej, beztłuszczowej masy ciała oraz nawodnienie organizmu (Analiza impedancji bioelektrycznej, BIA, *bioelectric impedance analysis*) itd.

Następnie zaprezentowała, w jaki sposób sami pacjenci odnoszą się do swojej cielesności i otyłości. Nadanie leczeniu każdego z pacjentów wymiaru osobowego (indywidualnego, a zarazem noopsychobiologicznego) sprawia, że tekst przesiąknięty jest nie tylko psychologiczną, ale także filozoficzną i etyczną głębią.

Badaczka zainteresowana osobowymi aspektami doświadczenia otyłości podkreśliła wagę zmiany paradygmatu myślenia o człowieku i ciele, konieczność zastąpienia metodologii top-down (testującej hipotezy i skuteczność interwencji) wnioskowaniem odwołującym się do osobistego doświadczenia pacjentów (bottom-up). Takie spojrzenie inspirowało Doktorantkę do zadawania pytań istotnych z perspektywy jednostek: o problemy, jakich doświadczają żyjąc z otyłością, o ich potrzeby związane z leczeniem, wreszcie, o miejsce i rolę otyłości w ich własnym doświadczeniu.

Tu przedstawia optykę człowieka z otyłością w perspektywie spotkania dwóch rodzajów wiedzy: uwzględnienia i integrowania podmiotowej wiedzy o własnej cielesności z wiedzą

obiektywną, jak i włączenie w nasze rozumienie zdrowia osób doświadczonych otyłością ich możliwości twórczego zaangażowania w relacje z innymi.

Rozdział ten kończy podsumowanie, z którego wybrzmiewa myśl, iż w obszarze badań poświęconych osobom zmagającym się z otyłością odpowiedzią na rozdzźwięk pomiędzy doświadczeniem wewnętrznym a wiedzą obiektywną jest podjęcie dialogu między powiernikami obu rodzajów wiedzy: osobą zmagającą się z otyłością i badaczem czy też pacjentem oraz lekarzem. Autorka dysertacji podkreśla, iż na poziomie prowadzenia badań empirycznych podobny dialog może toczyć się pomiędzy badaniami nomotetycznymi oraz idiograficznymi – umożliwiającymi eksplorację indywidualnego doświadczenia.

Rozdział 2. OTYŁOŚĆ JAKO LOS poświęcono eksploracji tego konstruktu, przedstawiając wybrane koncepcje logoterapii jako metody badania i leczenia, uwzględniającą specyficznie ludzkie aspekty egzystencji.

Opierając się na koncepcji logoterapii Frankla, Badaczka uzasadniła jej wybór, pokazując jej walory jako koncepcji mającej duże znaczenie dla dyscypliny naukowej psychologia, po czym pokazała, iż cielesność jest jednym z obszarów, w jakich spotykają się w człowieku ograniczenia i uwarunkowania (nazywane przez Viktora E. Frankla losem) z jego osobistą wolnością i odpowiedzialnością. Badaczka wyraźnie podkreśla, iż odniesienie do kategorii losu pozwala zdjąć z osób otyłych odium osobistej odpowiedzialności wyrażonej w stereotypie „wyboru stylu życia”, dlatego też odwołuje się do niego, prezentując stan wiedzy na temat sytuacji osób chorujących na otyłość.

Zgodnie z koncepcją Frankla Autorka pojmuje otyłość jako los biologiczny, psychologiczny i społeczny i bardzo szczegółowo opisuje te aspekty. Są one pogłębione o zagadnienia odnoszące się do epidemiologii i etiologii otyłości, następstwa zdrowotne oraz możliwe metody leczenia. Autorka zdaje sobie sprawę z tego, iż najskuteczniejszą metodą przeciwdziałania otyłości wydaje się zapobieganie jej rozwojowi za pomocą utrzymywania zdrowej diety oraz regularnej aktywności fizycznej. Podkreśla skuteczność podejścia systemowego, angażującego planowanie i wdrażanie interwencji na poziomie regionalnym, krajowym i międzynarodowym, dobrze rozumiejąc, iż podejście systemowe zakłada uwzględnienie wieloczynnikowej etiologii otyłości oraz postuluje koordynację działań pomiędzy wieloma zainteresowanymi stronami, w tym instytucjami niezwiązanymi z opieką zdrowotną, co dla osób zmagających się z otyłością

może przynieść najlepsze rezultaty. Rozdział odnoszący się do losu biologicznego osób z otyłością badaczka kończy opisem mechanizmów sprzyjających nawrotom otyłości.

Konsekwentnie rozwijając myśl Frankla Doktorantka opisuje *otyłość jako los psychologiczny* oraz jako *los społeczny*. Odnosząc się do losu psychologicznego Badaczka przedstawia charakterystykę psychologiczną pacjentów: ich osobowość, podejmowanie decyzji żywieniowych i rolę nawyku, stygmatyzację i autostygmatyzację, obraz ciała) oraz jakość życia, przede wszystkim jakość życia uwarunkowaną stanem zdrowia, jak również stres. Następnie przechodzi do zagadnień odnoszących się do chorób i zaburzeń psychicznych towarzyszących otyłości, pokazując zarówno zakłócenia funkcjonowania psychicznego i ich wpływ na rozwój otyłości jak i możliwe zaburzenia psychiczne będące konsekwencją otyłości. W zakończeniu rozdziału Autorka skupia się na pomocy psychologicznej w przebiegu leczenia otyłości.

Natomiast odwołując się do *otyłości jako losu społecznego* Autorka pokazuje przykłady w historii kultury europejskiej od średniowiecza po czasy współczesne dotyczące tego, jak otyłość spotykała się z moralnym wartościowaniem (uprzedzenia, stygmatyzacja, dyskryminacja czy nierówne traktowanie).

Podsumowanie zamyka część teoretyczną dysertacji. Badaczka w umiejętny sposób wskazuje czynniki wskazujące na to, że leczenie otyłości w perspektywie logoterapeutycznej oznacza możliwość ustosunkowania się na różne sposoby: osoby z otyłością mogą swój los zmienić, albo też – w zakresie, w jakim zmiana nie jest możliwa – mogą nauczyć się żyć pomimo trudności. Jak pisał V.E. Frankl obie sytuacje są w istocie okazją do wewnętrznego wzrostu.

Treści zawarte w części teoretycznej są spójne wewnętrznie i adekwatnie dobrane, nie tylko do tytułu pracy doktorskiej, ale są także zgodne z problemami zasygnalizowanymi w tytułach rozdziałów oraz podległych im podrozdziałów. Rozważania teoretyczne zostały oparte na odpowiednio dobranej literaturze przedmiotu, nie tylko polskiej, ale także anglojęzycznej.

Język jakim posługuje się Autorka pracy, jest komunikatywny i poprawny stylistycznie, co czyni pracę interesującą i wartościową również pod względem merytorycznym.

Oceniana część teoretyczna pracy doktorskiej stanowi bardzo dobrą podstawę teoretyczną do sformułowania celów i problemów badań oraz odpowiadających im pytań i hipotez badawczych.

OCENA ROZPRAWY, REALIZACJI CELU BADAŃ I ORYGINALNEGO WKŁADU AUTORA

Przyjmując rozumienie otyłości jako objawu noopsycho-somatycznego, czyli znajdującego odbicie zarówno w warstwie somatycznej (nadmierne nagromadzenie tkanki tłuszczowej w organizmie), psychicznej (zmiany w funkcjonowaniu psychologicznym), jak i w warstwie egzystencjalnej (w podmiotowym ustosunkowaniu do sensu i wartości), a także uwzględniając wymiar duchowy tak istotny w perspektywie logoterapeutycznej, obejmujący odniesienie do sensu i wartości, Badaczka podkreśla ich kluczowe znaczenie dla samorozumienia pacjentów oraz ich sprawczości.

Celami niniejszego projektu badawczego jest opis oraz interpretacja znaczeń, jakich nabiera otyłość w życiu osób, które pomimo podejmowanych prób nie odniosły z odchudzania się korzyści w postaci trwałego spadku masy ciała.

Do tak sformułowanego celu Badaczka postawiła jedno pytanie główne: *„Dla jakich racji osoby doświadczone otyłością nie osiągają oczekiwanych rezultatów leczenia?”*

Doktorantka swoje badania oparła na dobrze zweryfikowanej koncepcji logoterpii V.E. Frankla.

Cele pracy zostały przez Badaczkę zrealizowane z wykorzystaniem różnorodnych metod badawczych, do których należą:

- studia przypadków poświęcone osobistemu doświadczeniu życia z otyłością i znaczeniom nadawanym otyłemu ciału, jedzeniu oraz leczeniu otyłości.

Pytanie badawcze „Dla jakich racji osoby doświadczone otyłością nie osiągają oczekiwanych rezultatów leczenia?” w odniesieniu do uczestników tego badania zostało uzupełnione o następujące pytania szczegółowe: • *Jakich znaczeń w historii osób badanych nabiera otyłe ciało?* • *Jakich znaczeń w historii osób badanych nabiera jedzenie?* • *Jakich znaczeń w historii osób badanych nabiera leczenie z powodu otyłości?* Badanie doświadczeń osób chorujących na otyłość miało charakter idiograficznych studiów przypadków, będących ilustracją osobistych sposobów odnoszenia sensu i wartości do ciała. Konstrukcja badania odpowiada metodzie znanej jako interpretacyjna analiza fenomenologiczna (Interpretative Phenomenological Analysis, IPA), opartej na hermeneutycznym dialogu z osobami badanymi.

Brak informacji na temat uzyskania zgody Komisji Etyki. Jeśli takową uzyskano, warto podać jej nr, jeśli nie, wyjaśnić, dlaczego o takową nie występowano.

Badaczka określiła bardzo precyzyjnie kryteria włączające i wyłączające z badania (obecna otyłość, stwierdzana za pomocą BMI ≥ 30 , otyłość o charakterze pierwotnym oraz wiek - odpowiadający wczesnej dorosłości wg Daniela Levinsona, tj. 22-40 lat, doświadczenie podejmowania przez osoby badane prób redukcji masy ciała zakończonych niepowodzeniem lub krótkotrwałym sukcesem, po którym nastąpił ponowny przyrost wagi.).

Dokonano analizy 3 przypadków, przy czym na każdy z nich składały się dwa obszerne źródła danych (autobiografia oraz treść rozmowy psychologicznej).

Zebrane teksty, to jest autobiografie, transkrypcje rozmów psychologicznych oraz notatki terenowe zostały poddane analizie w odniesieniu do każdego przypadku osobno. W opracowaniu uzyskanych tekstów posługiwano się interpretacyjną analizą fenomenologiczną (IPA), gdzie zachodzi podwójny proces interpretacyjny lub podwójna hermeneutyka, ponieważ w badaniach IPA w pierwszej kolejności osoby badane nadają sens własnemu doświadczeniu, a następnie badacz poddaje uzyskane znaczenia krytycznemu namysłowi oraz nadaje sens interpretacjom stworzonym przez osoby badane

Mapa kategorii opisujących doświadczenie ciała obejmuje następujące kategorie: Ja – ciało – inni; Ja – ciało – ja; ja – ciało – świat rzeczy.

Drugim źródłem wiedzy o doświadczeniu otyłości uczyniła badanie z udziałem wybranych psychologów, których w oparciu o opisane w pracy kryteria uznała za ekspertów, to jest wiarygodnych informatorów w dziedzinie leczenia osób zmagających się z otyłością. Badanie przeprowadzono za pomocą metody wywiadów eksperckich. W podjętych badaniach ważne dla Doktorantki były te aspekty wiedzy psychologów płynącej z praktyki zawodowej, które odnoszą się do metaklinicznej warstwy doświadczenia pacjentów. Pytanie badawcze „*Dla jakich racji osoby doświadczające otyłości nie osiągają oczekiwanych rezultatów leczenia?*” zostało w nim rozwinięte o następujące pytania szczegółowe: • Jakich znaczeń nabiera otyłe ciało? • Jeżeli otyłość bywa komunikatem, to co wyraża? • Jakie aspekty leczenia osób doświadczających otyłością są szczególnie istotne z perspektywy psychologów?

Podobnie jak w przypadku osób z otyłością Badaczka określiła wyczerpująco kryteria włączające i wyłączające z badań.

Przeprowadzono wywiady z dziewięciorgiem psychologów (7 kobietami i 2 mężczyznami). Wiek psychologów wahał się od 32 do 58 lat, a całokształt doświadczenie zawodowe w pracy psychologa od 7 do 30 lat.

W niniejszym badaniu cel IPA można zostać określony jako jako prześledzenie sposobu, w jaki eksperci nadają znaczenie doświadczeniu opisanemu przez pacjentów oraz własnemu doświadczeniu udziału w ich leczeniu

Wyłoniono kategorie opisujące doświadczenie otyłości i jej leczenia, wyodrębnione na podstawie badania z udziałem psychologów: relacje; rozumienie; zmienianie.

Przeprowadzone badania przyniosły ważne ustalenia, a otrzymane wyniki mają duże znaczenie praktyczne.

Przeprowadzona dyskusja wskazuje na dużą interdyscyplinarną wiedzę Badaczki, psychologiczną, medyczną, filozoficzną, a także wnikliwość psychologiczną oraz umiejętność krytycznej analizy problemu. Jednocześnie uwidacznia się duża umiejętność analizy i syntezy.

Dysertacja mgr Karoliny Łaniesz wychodzi naprzeciw trudnym wyzwaniom. A ponieważ w takim ujęciu nie podejmowano dotąd żadnych badań jest pracą oryginalną, podejmującą istotną i nader aktualną problematykę, także z perspektywy dużego znaczenia społecznego.

Oceniając całokształt rozprawę doktorską pragnę w tym miejscu podkreślić drobne uwagi, a także jej mocne strony.

Jeśli chodzi o uwagi, jak zaznaczyłam wcześniej, to osoby z otyłością deklarowały BMI, czy stopień zaawansowania choroby, nie zweryfikowano ani diagnozy otyłości ani też stopnia zaawansowania choroby w dokumentacji medycznej.

Ponadto, nie ma informacji nt rejestracji badania w bazie ClinicalTrials.gov, co obecnie jest standardem, co ułatwiłoby publikację tych wartościowych wyników w czasopiśmie światowych, do czego ogromnie zachęcam Autorkę.

Walory dysertacji obejmują:

1. oryginalny charakter badań,
2. społeczną wagę podjętych problemów;

3. brak zastrzeżeń natury metodologicznej co do przeprowadzonych badań, które zostały zaplanowane, zrealizowane i zanalizowane bardzo starannie;
4. przeprowadzenie bardzo trudnych i czasochłonnych, głębokich, badań jakościowych w oparciu o metodologię IPA;
5. wykorzystanie dwóch źródeł wiedzy, od osób z otyłością i od profesjonalistów, zajmujących się pomaganiem tej grupie pacjentów, co pozwoliło na dokonanie porównania, to jest triangulacji wyników i zwiększenie prawomocności wniosków;
6. dotarcie do dużej, starannie wyselekcjonowanej liczby piśmiennictwa,
7. pokazanie bardzo wartościowych rezultatów;
8. przełożenie wyników na aplikacyjność.

Uzyskane przez Doktorantkę wyniki, poddane badawczej analizie, wypełniają oczekiwania recenzenta odnośnie do kwalifikacji poznawczej i poziomu rozprawy naukowej, w tym wypadku doktorskiej, pozwalając na jej bardzo pozytywną ocenę.

Całość rozprawy, w tym dyskusja wyników, potwierdzają, że Doktorantka posiada dużą wiedzę interdyscyplinarną, przede wszystkim psychologiczną, medyczną, pozwalającą na bardzo szczegółową analizę uzyskanych wyników, dowodzi krytycznego sposobu myślenia Autorki. Pokazuje też, iż Doktorantka posiada dużą świadomość ograniczeń badań własnych, pokazuje też, choć nie wprost, możliwe kierunki dalszych badań.

Rozprawa doktorska jest pracą oryginalną, w której Doktorantka rozwiązuje postawiony problem w sposób, który potwierdza jej umiejętności do prowadzenia pracy naukowej.

Biorąc powyższe pod uwagę, **stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji dysertacja mgr Karoliny Łaniesz w pełni spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, zgodnie z Ustawą o tytułach i stopniach naukowych.**

Mam więc zaszczyt przedstawić Radzie Dyscypliny Psychologia Uniwersytetu Jagiellońskiego wniosek o dopuszczenie mgr Karoliny Łaniesz do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Jednocześnie biorąc pod uwagę walory pracy przedstawione w recenzji, jej duży wkład do teorii i praktyki, w szczególności do problematyki klinicznej psychologii zdrowia wnoszę o wyróżnienia tej dysertacji.

